

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ УКРАЇНЦІВ

Kryvokon N.I. Volunteering as a factor of Ukrainians' hardiness development / N.I. Kryvokon // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 326–336.

Н.І. Кривоконь. Волонтерська діяльність як чинник розвитку життєстійкості українців. У статті аналізуються суттєві особливості вітчизняної волонтерської діяльності, що актуалізувалася як відповідь суспільства на трагічні події в Україні та неспроможність відповідних державних інституцій належним чином виконувати свої функції. Пропонується розглядати волонтерську діяльність в контексті розвитку життєстійкості громадян та як важливу умову для подолання скрутних і кризових життєвих ситуацій у різних сферах буття.

Визначається, що розвиток життєстійкості робить людину не лише більш витривалою у кризових обставинах, але і передбачає «увімкнення» певних вольових механізмів, підвищення рівня активності, дієвості, посилює орієнтацію на життєві смисли та гуманістичні цінності, створює підґрунтя для наснаження. Життєстійкі характеристики та установки можуть формуватися упродовж життя, зокрема, і внаслідок підтримки з боку соціального оточення, підкріплюватися та фіксуватися життєвим досвідом, а також виступати складовими особистісного ресурсу людини. Підкреслюється, що для підвищення рівня життєстійкості людей – потрібно виявляти активність, небайдужість до ситуації, розвивати відповідальність, бути креативним, добре орієнтуватися у ресурсах та способах їх мобілізації. Власне, волонтерська діяльність повною мірою уможлиблює забезпечення такого розвитку. Причому, це стосується як тих, кому надається підтримка, так і самих волонтерів.

Робиться висновок про необхідність подальшого дослідження волонтерської діяльності в інтерактивному аспекті та про важливість розробки системи заходів, що спонукатимуть людей до наснаги та розвитку життєстійкості.

Ключові слова: волонтерська діяльність, просоціальна активність, життєстійкість, ресурси особистості в умовах кризи.

Н.И. Кривоконь. Волонтерская деятельность как фактор развития жизнестойкости украинцев. В статье анализируются существенные

особенности волонтерской деятельности, которая актуализировалась как ответ общества на трагические события в Украине и несостоятельность соответствующих государственных институтов должным образом выполнять свои функции. Предлагается рассматривать волонтерскую деятельность в контексте развития жизнестойкости граждан и как важное условие для преодоления трудных и кризисных жизненных ситуаций в различных сферах.

Определяется, что развитие жизнестойкости делает человека не только более выносливым в кризисных обстоятельствах, но и предполагает «включение» определённых волевых механизмов, повышение уровня активности, действенности, усиливает ориентацию на жизненные смыслы и гуманистические ценности, создаёт почву для развития личностного ресурса. Жизнестойкие характеристики и установки могут формироваться в течение жизни, в частности, и в результате поддержки со стороны социального окружения, подкрепляться и фиксироваться жизненным опытом, а также выступать составляющими личностного ресурса человека. Подчеркивается, что для повышения уровня жизнестойкости людей, нужно проявлять активность, неравнодушие к ситуации, развивать ответственность, быть креативным, хорошо ориентироваться в ресурсах и способах их мобилизации. Собственно, волонтерская деятельность в полной мере позволяет обеспечивать такое развитие. Причем, это касается как тех, кому оказывается поддержка, так и самих волонтеров.

Делается вывод о необходимости дальнейшего исследования волонтерской деятельности в интерактивном аспекте, а также о важности разработки системы мер, побуждающих людей к развитию жизнестойкости.

Ключевые слова: волонтерская деятельность, просоциальная активность, жизнестойкость, ресурсы личности в условиях кризиса.

Постановка проблеми. Згідно Закону України «Про волонтерську діяльність» під волонтерством розуміють «добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [1, с. 1]. Ця діяльність є формою благодійної діяльності, що ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості.

Волонтерська діяльність передбачає наявність у людини, що її здійснює, мотивації, не пов'язаної з прибутком, відсутність компенсацій, особисту причетність і залученість, слідування ідеалам доброчинства. Важливо, що волонтери не мають розглядатися як «дешева робоча сила», – їх ініціатива та енергія виступає вагомим ресурсом соціальної роботи та психосоціальної підтримки за умови належної вмотивованості та достатнього рівня підготовки.

Донедавна в нашій країні до основних форм волонтерської діяльності переважно відносили: проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання; сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів; надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів. Однак, сьогодні напрямки надання волонтерської допомоги значно розширилися: від підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації, здійснення догляду за хворими, самотніми людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги, до надання допомоги Збройним Силам України та окремим громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру, дій особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції та жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам тощо [1, с. 3].

Відтак, актуалізація уваги до феномена волонтерства зумовлюється посиленням його соціальної значущості як важливого ресурсу в умовах системної кризи суспільства та неспроможності відповідних державних інституцій належним чином забезпечити виконання покладених на них функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-психологічні та деонтологічні дослідження волонтерської діяльності як просоціальної активності зосереджуються, в основному, навколо наступного кола питань: Які особистісні характеристики притаманні особам, що займаються волонтерством? Які провідні мотиви і цінності спонукають людей до добродійства? В чому особливості організації роботи волонтерів у різних сферах життя? Яку роль відіграють волонтери у розвиткові суспільства?

Автори доходять висновків, що серед особистісних якостей і рис волонтерів часто виявляються: високий рівень емпатії; позитивне ставлення до себе та інших, до життя в цілому; альтруїзм та спрямованість на допомогу іншим; комунікативні якості, схильність до міжособистісної взаємодії, соціальна

екстраверсія; толерантність, гнучкість; відповідальність і переважно інтернальний локус контролю [2, 5, 6, 12 та ін.].

Чимало робіт присвячено вивченню мотивації до волонтерської діяльності. Зокрема, встановлено, що важливими чинниками, які спонукають до добровільної добродійної діяльності є: прагнення змінити ситуацію на краще (як на рівні суспільства в цілому, так і для конкретної людини чи групи); сподівання на отримання нового (зокрема, і важливого для власної/майбутньої професії) досвіду або ж транслявання власного позитивного досвіду; реалізація ціннісно-сміслових світоглядних принципів; компенсація власних негативних відчуттів; самовдосконалення, саморозвиток; бажання відчуття соціальної значимості тощо [2, 5, 9 та ін.].

Стосовно прикладних та організаційних аспектів діяльності волонтерських груп, то автори розглядають, так звані, «підводні камені» і проблеми волонтерської діяльності (у правовому, соціальному, психологічному та інших аспектах), розробляють різноманітні рекомендації по залученню волонтерів, їх підготовці до виконання тих чи інших функцій, описують конкретний досвід волонтерської діяльності з метою його поширення чи тиражування [3, 4, 5, 12].

Отже, стислий огляд літератури дозволяє констатувати все зростаючий інтерес до вивчення феномена волонтерства з боку представників соціологічних, соціально-психологічних і соціономічних наук. Однак, на наш погляд, недостатньо вивченими залишаються проблеми дослідження волонтерської діяльності в інтерактивному аспекті. Йдеться про важливість відстеження взаємних очікувань і впливів в ході цієї діяльності, оцінювання змін, які привносять волонтери як на особистісному, так і на груповому та суспільному рівні (причому зміни не лише матеріального, а передусім соціально-психологічного характеру), а також про розробку системи методів, що спонукають людей до наснаження та розвитку життєстійкості, завдяки яким і відбувається посилення позиції, усвідомлення проблематики та трансформація потреби вирішити проблему у свідоме бажання подолати труднощі та набути нового позитивного досвіду. Сподіваємося, що розгляд волонтерської діяльності у зазначеному контексті також сприятиме можливості уникнути спокуси використовувати результати добродійства для підміни функцій держави, чим останнім часом користуються байдужі та недбайливі чиновники.

Мета статті. У нашій публікації маємо на меті висловити деякі міркування стосовно значення волонтерської діяльності як

чинника розвитку життестійкості українців. Важливо відмітити, що запропоновані нижче положення формулювалися нами з урахуванням безпосереднього здійснення волонтерської діяльності та активного спілкування з різноманітними волонтерськими групами та окремими доброчинниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значимими характеристиками особистості в аспекті опору життєвим труднощам і їх успішному подоланню виступають життестійкість (зокрема, психологічна та стресостійкість) та особистісний потенціал. Д. Леонт'єв характеризує життестійкість як «міру спроможності особистості витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішнє збалансування та не знижуючи успішності діяльності» [7, с. 3]. Сукупність якостей і характеристик, котрі дозволяють витримувати значні навантаження, складають основу стійкості, витривалості особистості, в західній літературі позначають терміном «hardiness», котрий запропонували до вжитку американські вчені С. Мадді (Salvatore Maddi) та С. Кейбоса (Suzanne C. Kobasa). Згідно розробленої цими науковцями теорії особистості, «hardiness» означає «паттерн структури установок та навичок, що дозволяють перетворити зміни оточуючої дійсності у можливості людини» [10, 11].

Ми розділяємо погляди вітчизняної дослідниці Т. Титаренко [8], яка розглядає життестійкість не стільки як фізичну витривалість людини, скільки як важливу морально-психологічну характеристику особистості, що визначає спосіб її взаємодії зі світом, позаяк життестійкість «не дорівнює виживанню та адаптації», і потрібна не лише в екстремальних і стресових умовах, у разі життєвої кризи, а й у повсякденні, коли людина змушена постійно приймати відповідальні рішення, робити важливі вибори, ставити перед собою і вирішувати життєві завдання. Життестійкість розуміється нами в тому числі і як певна система установок і переконань людини, які дозволяють їй залишатися активною і перешкоджають негативним наслідкам стресу.

Відтак, розвиток життестійкості робить людину не лише більш витривалою у кризових обставинах, але і передбачає «увімкнення» певних вольових механізмів, підвищення рівня активності, дієвості, посилює орієнтацію на життєві смисли та гуманістичні цінності, створює підґрунтя для наснаги. Життестійка людина має та/або розвиває такі риси характеру як: урівноваженість, упевненість у собі, вольові якості, толерантність, оптимізм, здорову критичність мислення, відповідаль-

ність, прагнення імпровізувати та знаходити креативні рішення тощо.

Важливо, що всі ці характеристики та установки можуть формуватися впродовж життя, зокрема, і внаслідок підтримки з боку соціального оточення, підкріплюватися та фіксуватися життєвим досвідом, а також виступати складовими особистісного ресурсу людини. Розвиток життєстійких установок і переконань призводить до наростання активності людини, в результаті її реакція на стрес, кризові та травмуючі події стає менш болючою, а поведінка – більш продуктивною.

Отже, для того, щоб підвищити рівень життєстійкості людей, потрібно виявляти активність, небайдужість до ситуації, розвивати відповідальність, бути креативним, добре орієнтуватися у ресурсах та способах їх мобілізації. Власне, волонтерська діяльність повною мірою уможливорює забезпечення такого розвитку. Причому, це стосується як тих, кому надається підтримка, так і самих волонтерів.

На підтримку цієї тези спробуємо, використавши трикомпонентну структуру життєстійкості (*hardiness*), описати основні змістовні напрямки діяльності волонтерів, що сприяють розвитку життєстійкості українців.

Диспозиція життєстійкості (*hardiness*) за С. Мадді та С. Кейбосом [11, с.176-179] включає в себе три порівняно автономних компоненти: залученість (*commitment*), контроль (*control*), прийняття ризику (*challenge*). Перший компонент означає тенденцію незалежно від несприятливих обставин бути активно залученими до діяльності та впевненість у тому, що ця включеність, активність дає максимальний шанс виявити те значиме, що представляє інтерес для особистості у скрутних ситуаціях. Психологи підкреслюють, що ізоляція та відчуження за складних умов є непродуктивними. Стосовно волонтерської діяльності це знаходить безпосередній вияв у мотивації наших добровільників: їм важливо не просто організувати та надавати підтримку іншим, але і долучатися до подій у країні, впливати таким чином на ситуацію конкретних людей і груп, відчувати власну значимість і спроможність бути корисним. Люди з розвиненим компонентом залученості отримують задоволення від власної діяльності. З іншого боку, ті, на кого спрямована волонтерська діяльність, не просто отримують матеріальну та психологічну допомогу, але і відчують себе причетними до спільної справи, не самотніми, а, отже, набагато сильнішими.

Контроль, друга складова життестійкості, представляє собою переконаність у тому, що боротьба, активність дозволить вплинути на результат і передбачає віру у власні зусилля для впливу на обставини. Чимало волонтерів вказують на те, що їх діяльність розпочиналася з прагнення подолати відчуття власної безпорадності, коли ти не можеш вплинути на ситуацію в країні в цілому, але хочеш вірити у сприятливий розвиток подій і, хоч «маленькими кроками», але наближати його. Варто відмітити, що більш-менш тривалий досвід волонтерської діяльності сприяє формуванню відчуття контролю над конкретною ситуацією, до якої залучаються волонтери. Так, надаючи допомогу вдруге і в подальшому, вони вже орієнтуються на чіткі запити та озвучені потреби отримувачів, враховують реальні обставини, чітко визначають власні можливості, знають на кого і на що можуть розраховувати. Усе це додає впевненості у власних силах як волонтерам, так і реципієнтам.

Прийняття ризику (виклик) включає визнання ризику як переваги змін над стабільністю (стосовно скрутних обставин). Зміни розглядаються як норма життя і складова мотивуючої можливості для особистісного росту. В основі прийняття ризику лежить ідея розвитку через активне засвоєння знань з досвіду і подальше їх використання. Волонтерська діяльність у цьому контексті, з одного боку, забезпечує зміни, а з другого, – формує абсолютно новий досвід, зокрема і спілкування, сприяє розширенню контактів, навчає враховувати думки інших. При цьому волонтер, як людина, що розглядає життя з точки зору набуття досвіду, готовий діяти за відсутності надійних гарантій успіху, на свій страх і ризик, часто зневажаючи комфорт і безпеку.

Отже, стисло описані нами змістовні аспекти і напрямки вияву волонтерської діяльності відповідно до складових життестійкості, дозволяють розглядати цей вид просоціальної активності як такий, що уможлиблює розвиток життестійких переконань і установок як у самих волонтерів, так і в тих, кому вони надають підтримку.

На нашу думку, для підсилення розвитку елементів життестійкості українців шляхом волонтерства доцільно створювати, так звані «ресурсні центри», де акумулюватиметься корисна інформація як для добровольців, так і для отримувачів допомоги. Причому, дані центри можуть мати форму простого електронного ресурсу, підтримка якого не потребує великих витрат.

Наприклад, для розвитку такого компонента життестійкості як залученість, важлива поінформованість населення та ство-

рення можливостей для вияву активності усім бажаючим. З цією метою потрібна певна координація діяльності, чому сприятиме банк даних про волонтерські організації та проекти певного регіону, інформація про контактні особи та адреси, де їх можна знайти, можливість розміщувати оголошення про допомогу, анонси заходів, грантів, форуми, консультації он-лайн тощо. Корисною може виявитися і створена електронна бібліотека, де розміщуються посилання на законодавство, публікації фахівців, інші корисні матеріали.

Підсиленню компонентів наснаги і прагнення до змін сприятиме проведення спеціальних тренінгових занять, організація допомоги «рівний-рівному», публічний обмін досвідом стосовно можливостей і результатів змін, створення умов для самовдосконалення, «тиражування» позитивного досвіду за рахунок ознайомлення з конкретними прикладами, соціальна реклама тощо.

Висновки. Ми свідомі того, що в межах цієї публікації складно навіть намітити усі «соціально-психологічні грані» дослідження волонтерської діяльності, яка наразі стала невід'ємною частиною життя українського суспільства в умовах кризи. Про внесок волонтерів у долання труднощів і становлення нової, більш свідомої, прогресивної та демократичної української спільноти, має бути написано чимало творів, здійснено багато досліджень, проведено масу заходів. Одним із таких перших прикладів вважаємо збірку вітчизняних авторів під назвою «Волонтери. Мобілізація добра», де одна з молодих письменниць К. Бабкіна вказує, що «волонтерство тренує одразу багато м'язів серця, добра прокачка яких робить життя якіснішим...» [4, с. 76].

Перспективу ж наших пошуків складуть розвідки стосовно вивчення взаємних очікувань (волонтерів і їх реципієнтів), подальший соціально-психологічний аналіз різних напрямків волонтерства як суспільно корисної діяльності, а також доробки щодо формування системи заходів, які, враховуючи здобутки і напрацювання добровільників, сприятимуть насназі та розвитку життєстійкості населення нашої країни.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про волонтерську діяльність». – ВВР України, 2011. Із зм. та доп. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

2. Азарова Е.С. Психологические детерминанты и эффекты добровольческой деятельности: автореф. дис....канд. психол. наук: 19.00.01 / Е.С. Азарова. – Хабаровск, 2008. – 18 с.
3. Бондаренко З.П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу: автореф. дис....канд. пед. наук : 13.00.05 / З.П. Бондаренко. – К., 2008. – 16 с.
4. Волонтери. Мобілізація добра : збірка / укл. і передм. І.Карпи. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2015. – 256 с.
5. Капська А.Й. Підготовка волонтерів до соціальної роботи: Навч.-метод. посібн. / А.Й. Капська та ін. – К. : Держсоцслужба, 2005. – 312 с.
6. Латюшин Я.В. Формирование профессионально важных качеств волонтеров-консультантов антинаркотических программ: автореф. дисс....канд. психол. наук: 19.00.03, 19.00.07 / Я.В. Латюшин. – Челябинск, 2004. – 18 с.
7. Леонтьев Д.А. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М.: Смысл, 2006. – 63 с.
8. Титаренко Т. М. Життєві завдання особистості як соціально-психологічний чинник моделювання майбутнього/ Т. М. Титаренко // Наук. студії із соц. та політ. психології: Зб. ст. / АПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2007. – Вип. 16(19). – С. 304–311.
9. Clary E.G. The motivations to volunteer: theoretical and practical considerations / E.G. Clary, M. Snyder // Current Directions in Psychological Science. – 1999. – Vol. 8 (5). – P. 156–159. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://psyedu.ru/journal/2015/1/Korneeva.phtml>
10. Maddi S. Hardiness: an Operationalization of Existential Courage / S. Maddi // Journal of Humanistic Psychology. 2004. – Vol. 44. – № 3. – P. 279–298.
11. Maddi S. The Story of Hardiness: 20 Years of Theorizing, Research and Practice / S. Maddi // Consulting Psychology Journal. – 2002. – Vol. 54. – P. 173–185.
12. Warren J. We are volunteers and that sometimes gets forgotten': exploring the motivations and needs of volunteers at a healthy living resource centre in the North East of England / J. Warren, K. Garthwaite // Perspectives in Public Health (Impact Factor: 1.09). – 2014. – № 4. doi: 10.1177/1757913914529559.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Zakon Ukrainy «Pro volonters'ku dijalnist'». VVR Ukrainy, 2011. Iz zm. ta dop. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
2. Azarova E.S. Psihologicheskie determinanty i ehffekty dobrovol'cheskoj deyatel'nosti: avtoref. diss....kand. psihol. nauk: 19.00.01 / E.S. Azarova. – Habarovsk, 2008. – 18 s.
3. Bondarenko Z.P. Organizacija volonters'koi' roboty majbutnih social'nyh pedagogiv v umovah vyshhogo navchal'nogo zakladu: avtoref. dys....kand. ped. nauk : 13.00.05 / Z.P. Bondarenko. – K., 2008. – 16 s.
4. Volontery. Mobilizacija dobra: zbirka / ukl. i peredm. I.Karpy. – Harkiv : Knyzhkovyj klub «Klub Simejnogo dozvillja», 2015. – 256 s.
5. Kaps'ka A.J. Pidgotovka volonteriv do social'noi' roboty: Navch.-metod. posibn. / A.J. Kaps'ka ta in. – K.: Dersocsluzhba, 2005. 312 s.
6. Latyushin YA.V. Formirovanie professional'no vazhnyh kachestv volonterov-konsul'tantov antinarkoticheskikh programm: avtoref. diss....kand. psihol. nauk: 19.00.03, 19.00.07 / YA.V. Latyushin. – Chelyabinsk, 2004. – 18 s.
7. Leont'ev D.A. Test zhyznestojkosti / D. A. Leont'ev, E. Y. Ras-skazova. – M.: Smysl, 2006. – 63 s.
8. Titarenko T. M. ZHittevi zavdannya osobistosti yak social'no-psihologichnij chinnik modelyuvannya majbutn'ogo/ T. M. Titarenko // Nauk. studii iz soc. ta polit. psihologii: Zb. st. / APN Ukraini, In-t soc. ta polit. psihologii. – K.: Milenium, 2007. – Vip. 16(19). – S. 304–311.
9. Clary E.G. The motivations to volunteer: theoretical and practical considerations / E.G. Clary, M. Snyder// Current Directions in Psychological Science. – 1999. – Vol. 8 (5). – P. 156–159. Elektronnyj resurs. – Rezhim dostupu: <http://psyedu.ru/journal/2015/1/Korneeva.phtml>
10. Maddi S. Hardiness: an Operationalization of Existential Courage / S. Maddi // Journal of Humanistic Psychology. – 2004. – Vol. 44. – № 3. – P. 279–298.
11. Maddi S. The Story of Hardiness: 20 Years of Theorizing, Research and Practice / S. Maddi // Consulting Psychology Journal. – 2002. – Vol. 54. – P. 173–185.
12. Warren J. We are volunteers and that sometimes gets forgotten': exploring the motivations and needs of volunteers at a healthy

living resource centre in the North East of England / J. Warren, K. Garthwaite // Perspectives in Public Health (Impact Factor: 1.09). – 2014. – № 4. doi: 10.1177/1757913914529559.

N.I. Kryvokon. Volunteering as a factor of Ukrainians' hardiness development. This article analyzes the essential features of national volunteering that has actualized as a society response to the tragic events in Ukraine and an inability to perform properly functions by the relevant state institutions. It is proposed to consider volunteering in the context of citizens' hardiness and as an essential condition for overcoming difficult and crisis situations in various spheres of life.

There is determined that the hardiness development not only makes people more enduring in crisis situations, but also provides «turning on» the certain volitional mechanisms, increases activity, effectiveness, enhances the orientation of the life meanings and humanistic values, creates the foundation for empowerment.

Hardiness characteristics and installations can be formed during life, in particular, as a result of support from the social environment, reinforced and fixed by life experience, and act as constituents of personal resources. It is emphasized that people need to be active, indifferent to the situation, develop responsibility, be creative, well-navigate in resource mobilization and methods in the case to improve viability. Actually, volunteering enables such development secure. Moreover, it applies to those who provided support and volunteers.

The conclusion is about the need of further study of volunteering in the interactive aspect and about the importance of developing a system of measures that induce people to empowerment and hardiness development.

Key words: volunteering, prosocial activity, hardiness, personality resources in a crisis.

Received July 11, 2015

Revised August 24, 2015

Accepted September 25, 2015